

APROXIMACIÓ A L'OBRA DE MARIA ÀNGELS ANGLADA. NOTES PER A UNA LECTURA*

MARIA-MERCÈ MIRÓ

Transcripció de la conferència en homenatge a l'escriptora Maria Àngels Anglada que inclou unes notes biogràfiques i una visió de conjunt de la seva obra. Aquesta és exposada en tres apartats: la poesia, l'assaig i la crítica literària, i sobretot en la ficció narrativa. Aquestes tres facetes apareixen interrelacionades, tant en temes com en estil, dins el conjunt de l'obra de Maria Àngels Anglada, que es perfila nítidament com un dels valors de primer ordre dins la literatura catalana del segle xx.

Transcript of the meeting held in tribute to the writer Maria Àngels Anglada, which includes both biographical notes and an overview of her work. The latter is divided into three sections, covering her poetry, essays and literary criticism, and above all, her narrative fiction. These three facets are interrelated, both in their subject matter and their style within Maria Àngels Anglada's work, a body of work which clearly marks her as one of the most important figures in 20th century Catalan literature.

Amigues, amics:

Començaré llegint la poesia «Dues planes», de Maria Àngels Anglada, una mostra del seu profund lirisme i també de la seva visió real de la nostra terra, sense concessions:

He estimat el Montseny sense ametistes
La plana adusta en els seus llargs hiverns,
Els vels espessos d'imprecisa boira.

Conec el ressò clar de les campanes
Als vells carrers de la ciutat dels sants,
La plaça on van penjar en Bac de Roda.

* Aquest text és la conferència literal que el dia 23 de febrer de 2000 fou pronunciada en un acte d'homenatge a l'escriptora Maria Àngels Anglada, a la Universitat de Vic.

Camí dels vents, he estimat l'altra plana
 Els vols de les gavines als sembrats,
 Les aigües, com nosaltres, indecises.

Somrient, l'alabastre de les verges
 Dins els seus temples de color de temps.
 El mar, que va ser un dia camí nostre.

De *Columnes d'hores*, (15)

La sobtada desaparició de l'escriptora Maria Àngels Anglada ha suposat una gran pèrdua per a les lletres catalanes. En un moment d'excés d'edicions superficials i fetes a corre-cuita, l'obra conscient, treballada, sincera de la Maria Àngels, es perfila nítidament com un valor de primer ordre dins la literatura catalana.

Maria Àngels Anglada va néixer poeta. Des de la seva infantesa tenia aquell toc màgic, que confereixen els déus. Perquè dues constants marcaren les seves primeres lectures, els mites grecs i la poesia catalana. Entre alguns dels poetes que més estimava va figurar sempre Jacint Verdaguer, devoció heretada segurament del seu pare, l'advocat Joan Anglada, defensor dels llocs verdaguerians. En les poesies de Maria Àngels, mossèn Cinto apareix ara i adés, tal i com hi apareix el record de la plana de Vic. Perquè tot i trasplantada a l'«altra plana», l'Empordà, que també estimava, el record dels anys vigatans és sempre present en els seus escrits. I no tan sols en les novel·les i les poesies. Només cal veure les col·laboracions a la premsa vigatana o bé el preciós pregó «Entorn del Mercat del Ram de Vic» que va llegir a la Sala de la columna de la Ciutat, l'any 1985, o les dues «Crides de les Festes», o bé la lliçó que molts de nosaltres recordem i que va pronunciar en aquestes aules sobre la mitologia grega, per veure fins a quin punt l'interessava participar en la vida de la ciutat de Vic.

Era sobretot poeta, i ho era sempre, també quan escrivia en prosa: ja com a novel·lista, o bé exercint de traductora dels clàssics, o fent crítica literària.

Potser encara és massa aviat per fer una primera lectura valorada de les seves obres; tot i així, tots aquests aspectes esmentats que s'entrellacen ens permeten intentar una primera enumeració. I no aconseguiríem un retrat ni tan sols aproximat de Maria Àngels Anglada si no tinguéssim en compte cada un dels camps literaris que es reflecteixen en les seves obres.

Em sembla que no cal recordar la projecció de Maria Àngels Anglada dins el camp de la cultura catalana. Remarquem, però, que fou membre i darrerament vicepresidenta de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, activa col·laboradora del *Diccionari de la Llengua Catalana*. El seu treball dins l'IEC fou, en paraules de Joan A. Argenter, una «aportació delerosa de mots recollits de viva veu de la bona gent del poble o llegits en algun racó oblidat de l'obra d'un dels nostres autors o en un text anònim inèdit trobat a les golfes», (...) foren «discretes correccions d'estil...» (...), o «l'encariment d'un capítol» per les seves «metafores musicals». Un treball silenciós i eficaç, tan poc corrent en els dies que ens ha tocat de viure.

En qualsevol de les seves facetes com a escriptora, l'excel·lència de les seves obres és corroborada, a hores d'ara, per un públic nombrós i sobretot fidel.

1. La poesia i l'assaig

En el camp de l'assaig i la crítica literària figura un dels primers textos que va publicar, una «Aproximació a la poesia de Salvador Espriu», dins el volum *Salvador Espriu en els seus millors escrits*, el 1974. El va seguir, poc temps després, el 1978, el llibre *Memòries d'un pagès del segle XVIII*, la transcripció acompanyada de l'estudi d'un manuscrit de Palau Saverdera que va escriure en col·laboració amb Jordi Geli, el seu marit, i que s'ha convertit en una obra bàsica dins els estudis de la Catalunya d'aquell segle.

Hem dit que poesia i prosa es complementen en l'obra d'Anglada. Aquest punt és encara més evident en la relació poesia-assaig. Als llibres *Paisatge amb poetes* i *El mirall de Narcís*, de 1988, i *Paradís amb poetes*, de 1993, tots tres fruit de lectures madures i contrastades, s'hi troben moltes de les claus secretes de les seves poesies.

Paisatge amb poetes és un recorregut per Itàlia a través de l'obra dels seus autors preferits. Hi trobem, entre altres, Salvatore Quasimodo, per a Sicília, a qui ret homenatge amb l'«Oboe sommerso», dins *Carmina cum fragmentis*; ara, sobretot, evoca Giorgio Bassani, i la ciutat de Ferrara. Qui no recorda «El jardí de Micòl», editat també a *Carmina cum fragmentis*? Diu Maria Àngels:

Sempre acabem per perdre el jardí de Micòl,
Els arbres plens de somnis.

Paradís amb poetes se centra en els poetes grecs, antics i moderns, i ens ofereix un periple per la Grècia clàssica. Seguint Anglada bevem en les fonts d'Homer, és clar, i dels lírics, Safo, Alceu, i dels grans tràgics. També ens parla dels poetes grecs moderns que coneix i estima: de l'admiració per Kavafis que retrobarem al llibre pòstum *La nit de 1911*, i ens parla de Kazantzakis i d'altres, aquí no tan coneguts, com ara Iorgos Seferis, Iannis Ritsos i Odisseas Elitis.

La poesia

Gairebé tota la seva poesia, la que havia publicat vull dir, és reunida als volums *Columnes d'hores*, del 1990 –que inclou tres llibres: *Díptic* (1972), *Kyparíssia* (1980) i *Carmina cum fragmentis*– i *Arietta*, publicat el 1996. Unes cent poesies i sis llibres d'assaig que abasten tot un univers poètic.

Segons Vinyet Panyella (*Serra d'Or*, 475-6, pàg. 66 [578]) la poesia de Maria Àngels Anglada embolcalla de tendresa tant els éssers com els paisatges. *Tendresa* pel record dels temps passats, i per l'amor a la terra, tendresa pels éssers desvalguts, unida a la *denúncia* de les injustícies, actitud que implica sempre *compromís*.

La tendresa:

Com a la trilogia «Hiverns antics», «De vegades pel març» i «Les fonts» on recupera el paisatge de la seva infantesa, a Vic, quan

La boira grisa abrigo els brins balbs del forment
 La pedra grisa amaga jardins on el misteri
 És l'única poncella del llarguíssim hivern...

De *Columnes d'hores*, (41)

Tot i que

A vegades, pel març l'aire es tornava tebi
 ales d'abril somreien a frec del campanar...

Res però no entelava pas la joia, tal i com ens diu a «Les fonts», (42)

Al país dels infants, quan les fonts eren clares...
 [...]
 Quan s'adormia la tarda acotxada per l'aigua i les fulles
 I l'argent remorós de les albes semblava un adéu
 Amb recança deixàvem les nimfes al verd santuari
 Al país dels infants on les fonts eren clares
 I descalços petjàvem els còdols dels rius resplendents, (43)

També amb tendresa llegim com és de fonda la melangia pel company enyorat a «La treva», on Maria Àngels exclama:

Qui em tornarà la llum del teu esguard
 Tanta claror que esborrava capvespres?

D'*Arietta*, (21)

La tendresa esdevé compassió per als desvalguts com ho són en expressió d'Anglada «Els meus infants de Bòsnia».

O de Vietnam:

Hem vist l'infant creuar els carrers de la mort

De *C. H.* (13)

De Sarajevo:

Són pesants les ombres, pàl·lids els espectres
 d'infants estriats amb claror de sang

D' *A.* (49)

La poesia és impotent i aleshores neix el *compromís*, la *denúncia*, en defensa de la natura o del país amenaçat, com a «Aiguamolls, 1985» De *C. H.* (57) o a

«L'endemà de Vandellòs», D'*A.* (31):

Aquesta mar havia estat blava,
 Innocent la seva escuma
 Cavalcada d'infants riallers...

[...]
 i el silenci va cloure els llavis no escoltats
 «l'endemà de l'incendi» / L'endemà, el dia abans del no res

La seva és una poesia neta, directa, sincera.

Del seu compromís amb Catalunya neixen els versos de «La meva Esmirna» D'A. (37), o els de «No sé jugar amb màscares»:

No sé jugar amb màscares, amics.
 Estimo massa les paraules nostres
 De molts llavis de cendra, crit i flama.

De C. H. (16)

2. L'obra narrativa

Maria Àngels Anglada és coneguda, però, sobretot per la seva obra narrativa. Des que l'any 1978 va escriure *Les closes*, la novel·la guanyadora del premi «Josep Pla», en la nit de Reis de 1979, la deu narrativa de Maria Àngels no va deixar de brollar.

«Vaig començar escrivint una poesia –em va dir– però la història de Dolors Canal a *Les closes*, em demanava un format més extens, una novel·la.»

Aquell mateix any 1979, quan vaig tenir el goig de presentar a duo amb Núria Albó *Les closes* a Vic, a la llibreria La Tralla, jo deia: «l'element poètic és fonamental, i quan dic poètic em refereixo no solament a un encant indefinible que es troba a tot el llibre, ans encara a una riquesa de lèxic inusitada», i ara afegeixo, a un savi lirisme contingut. En destacava també les citacions literàries: els italians (Ungaretti i Franco Fortini), els clàssics llatins, els Jocs Florals, la lírica popular. Tots aquests elements estan al servei d'una ben construïda trama: la investigació d'un crim en l'Empordà federal del segle passat, els anys anteriors a la caiguda d'Isabel II. Aquest és el fet que marca la vida de la protagonista, Dolors Canals. El paisatge de les closes, la seva flaire, acompanya aquesta figura femenina i és el *leitmotiv* principal que obre i tanca la novel·la. També ho són la marinada, el camí dels magraners, els ocells i les flors, i en fi, tot el món empordanès amb tanta eficàcia evocat per l'autora. Són hàbils les tècniques de reconstrucció dels fets que originaren la tragèdia, l'element històric: o sigui la transcripció de documents i actes judicials, acompanyats de cartes i diàlegs: tot al servei de l'evocació d'un món, no pas perdut, sinó mai conegut i per tant en tot cas somiat. I amb la intenció, abans que tot, de salvar la memòria de la besàvia Dolors Canals, aquesta dona extraordinària que és el centre de la novel·la.

Després de bastir aquest món de Vilasirvent (Vilamacolum o potser Vilafant) «més enllà de les ombres», Maria Àngels fixa la seva mirada en la ciutat de Vic i publica un volum que conté tres narracions, i que titula *No em dic Laura*, l'any 1981. I dos anys més tard, el 1983, apareix la poètica i no tan coneguda, però sota qualsevol aspecte magnífica, segona novel·la, *Viola d'amore*, homenatge a la música i a un conegut personatge d'*Els Buddenbrook*, de Thomas Mann.

Ja a partir d'ara comencen a distingir-se en la narrativa de Maria Àngels dos temes: els relacionats amb Catalunya, Vic o l'Empordà, i el de les terres hel·lèniques. L'alerta ens prové de *Sandàlies d'escuma* (1985), guardonada amb la Lletra d'Or i el premi de la Crítica. Ja ens havia previngut però amb la narració «També a tu, Cleanorides», inclosa en el volum, *No em dic Laura*, sobre la Grècia dels coronels, i la confirmà amb l'edició d'*Artemísia*, el 1989. La màgia del món grec, que completarà amb l'edició d'assaigs i traduccions, és una constant en la narrativa de Maria Àngels Anglada.

En efecte, a *Sandàlies d'escuma*, Anglada evoca amb eficàcia el món hel·lènic a través de la protagonista Glaucà de Quios, poeta i música, que viu al segle III abans de Crist. La narració en el camí de la recreació històrica ens transporta a l'antiga Grècia durant una acció que se situa entre les illes gregues i Alexandria. Un estil amè ens exposa la vida quotidiana, ben documentada, tal i com hem pogut comprovar, amb la publicació del seu estudi modèlic *Retalls de la vida a Grècia i a Roma*.

En canvi a l'altra novel·la grega, més breu, essencialment mediterrània, *Artemísia*, l'acció, situada en els nostres dies, s'endinsa en un món d'art i de bellesa, ja sigui per mitjà d'Artemísia i Laura, les pintores florentines, o pel narrador, que és el violinista de *Les closes* i de *Viola d'amore*, o sovint per la llum dels ulls d'Electra, l'estudiant grega. L'illa de Mitilene resplendeix tota del verd platejat de les oliveres i del vermell de les buguenvílies, en el fons blau del mar Egeu. Per contrast, la narració ens assabenta de la història tràgica de les italianes, alhora que recorda en homenatge Artemísia Gentilleschi, pintora del renaixement italià.

La vida d'un poeta vigatà del segle XV, Andreu Febrer, serà el tema de *L'agent del rei* l'any 1991. Aquesta novel·la, dins la línia de *Les closes* –enigmes i documentació com a text/pretext–, reflecteix des dels anys d'infantesa a la casa del carrer dels Sant Hipòlit, amb l'evocació del Vic silent que tant agradava a Maria Àngels, fins a la figura del traductor de la *Divina Comèdia*. Figura que és reviscuda amb la seguretat que dóna una documentació ben feta i que podem acompanyar en les seves joventut i maduresa inquietes, en un periple recuperat per Anglada a través de diferents arxius: Càller, Vic, Venècia. Cal dir que aquest entramat constitueix només la forma externa, la històrica. Amb fils d'or i argent està teixida la novel·la. Amb l'or de les paraules que perfilen les mòbils imatges dels cavallers del tapís de Càller –Ausiàs Marc i el mateix Andreu Febrer– que obre i tanca el llibre; amb les «rimes italianes» com a teló de fons d'una bella història d'amor i de mort; amb la veu de la dolça Chiara... fins a arribar a l'últim encontre amb Beatrice...

«Ja ho has vist que Beatrice és la poesia, oi?», em va dir el dia abans que li presentés el llibre, a Vic. «I l'or: la nostra llengua?», li vaig respondre.

És clar. Ja que tota la novel·la obeeix al lema extret de *Curial i Güelfa* «Car los escriptors, segons és dit, hagueren daurat, fingint los actes d'argent». Imaginació i llengua per evocar les gestes de la talassocràcia catalana quan els nostres mariners noliejaven vaixells en tants ports i les galeres catalanes solcaven la Mediterrània i els ambaixadors dels reis catalans des de Martí I fins a Alfons el Magnànim eren escoltats amb respecte a Venècia, a Gènova, a Egipte, a Bizanci... i Andreu Febrer era un d'ells.

I és que protagonista i temps formen un tot en aquesta novel·la que pot escapar-se a la nostra comprensió si no ens aturem en el seu profund simbolisme. Perquè com un seguit d'imatges fetilleres la novel·la presenta el seu propi univers simbòlic: des de l'emblemàtic falcó Lancelot, de «pit ample, ratllat com una bandera bategant», fins a Beatrice, la poesia, de qui Andreu Febrer va rebre l'impuls, «la raó interior».

Maria Àngels Anglada dedicà *L'agent del Rei*, ben intemporalment, «Als vigatans». Perquè és així com, en el difícil tapís narratiu, els fils de l'ahir i els de l'avui s'entrellacen amb exquisida subtilitat.

D'aquest mateix any és el recull de narracions *La daurada parmèlia i altres contes*, que gira al voltant del col·leccionisme, i que inclou també pàgines d'ambient vigatà. Una de les narracions «L'empelt» de clara intenció crítica, l'havíem publicada feia algun temps a *Ausa*, la revista del Patronat d'Estudis Osonencs, i va suscitar alguns comentaris que la titllaven de massa atrevida. L'incident ens va proporcionar una bona estona d'enriolada conversa i de distracció, ben oportuns.

Conreà també el conte infantil, en relats tan exquisits com *El bosc de vidre* i *El bruel de Castelló*, i, enllaçant narració i poesia, en la peça coral, amb música de Josep Baucells, *Les veus misterioses*.

Maria Àngels Anglada va ésser, però, reconeguda per un públic majoritari, sobretot a partir de la publicació de la novel·la *El violí d'Auschwitz*, l'any 1994. L'obra introdueix un tema nou, en part, en la seva novel·lística: el dels genocidis. Tot i que a «També a tu Cleanorides» ja plantejava el drama de la Grècia dels coronels, el tema esdevé prioritari en la narrativa d'Anglada amb aquesta novel·la. Dos mesos després de la seva publicació, el president de la Generalitat va condecorar Maria Àngels amb la Creu de Sant Jordi pel conjunt de la seva obra, i el novembre de l'any següent va rebre el premi La Novel·la de l'Any, a Girona, quan tot just tornàvem d'un viatge a Terra Santa durant el qual va portar el llibre del genocidi jueu al Memorial Iad Vassem, a Jerusalem.

La història del *luthier* del *ghetto* de Cracòvia, *El violí d'Auschwitz*, esfereïdora en el joc de contrastos (el violí / el camp d'extermini), història que tantes nits d'insomni va causar a Maria Àngels, és la primera peça d'un tema que omplirà des d'aleshores la major part de la seva obra.

Algunes de les seves poesies, «Treva de gener» C. H. (33), «Vietnam» C. H. (13) «Els innocents» C. H. (19) «Sarajevo» A. (49) en neixen com a precedent o com a conseqüència.

Després de l'èxit d'*El violí d'Auschwitz* (més de quinze edicions en quatre anys i amb traduccions a cinc llengües, a més del projecte de ser portat al cinema), Anglada reprèn la denúncia dels genocidis i tres anys més tard (1997), publica *Quadern d'Aram*, centrat en el sacrifici cruent del poble armeni portat a terme pel govern turc, principalment entre els anys 1915 i 1916 i no reconegut mai oficialment.

Totes dues novel·les, *El violí d'Auschwitz* i *Quadern d'Aram*, són una denúncia de crims contra la humanitat. Hi ha però diferències que cal matisar. L'amarga història del *luthier* d'*El violí...* és més dura i desolada. A *Quadern d'Aram*, els dos

protagonistes, Aram i la seva mare, Maryk, els narradors, són amb la presència de la poesia armènia, encarnada en la figura del pare, el poeta Daniel Varudjan (Vahè en la novel·la), els elements que suavitzen la tragèdia. Aquesta narració a diverses veus: Aram, Marik, la de la narradora-autora, i la dels textos testimonials, s'uneixen formant una molt especial simfonia coral amb les veus dels poetes armenis que encapçalen els capítols de l'obra. Veus adolorides, les de la poesia, magnífiques, emmarcant el fris paral·lel al de les tragèdies gregues dels herois homèrics vençuts.

Encapçalada per dos capítols de sabor mediterrània, apareix de sobte la tragèdia pura i dura, amb l'èxode de Marik i Aram, des de Van per les muntanyes de Pèrsia cap a Jerevan a l'Armènia russa, sempre perseguits, enmig de terribles escenes de fam, violacions, morts... És particularment brutal l'obligat desarrelament de la llar. L'allunyament per sempre. Diu Marik:

«Els últims dies de la fugida a través de les muntanyes van ser els més penosos, quan ja ens havien pres els cavalls. La meva cosina es va morir, ben poc abans d'arribar a recer. Va morir, realment, de cansament, o del cor? Jo no n'estic pas ben segura. Només sé que també va ser una víctima dels turcs. Era diferent del meu cas; nosaltres, a Trebisonda, fèiem una vida més moguda que la seva: vull dir que havíem anat a altres ciutats, a fer excursions, de vegades ens havíem embarcat una estona, i ja no cal dir Vahé, que havia sojornat a l'estranger. En canvi la Irina era arrelada a la seva terra com un arbre, que es pot morir si se'l trasplanta. Ella era, justament, la mestressa de les terres, tenia els pares enterrats al cementiri de Van, tot el seu món era la casa, els prats i els arbres que veia des de la finestra florida del seu menjador. Jo em penso que es va començar de morir el dia abans d'anar-se'n, quan el seu marit va engegar els ramats, perquè s'escampessin, i als turcs i als kurds no els fos fàcil de fer-se'n amos. Quan va perdre de vista les files d'arbres que havien plantat quan els havien nascut el fill i la filla, perquè tinguessin fusta, un dia, per fer la seva casa. No hi hauria, però, ni casa ni futur, devia pensar, en perdre de vista els arbres: els ja alts i frondosos, d'en Gabriel, i els tendres arbrissos que assenyalaven el naixement de la menuda.

Aquesta és la malaltia que s'anava enfonsant al cos i al cor de la Irina: la pèrdua de tot el seu món, càlid, treballat per les seves mans, com per les dels besavis; els prats, els animals manyacs, les ovelles que els donaven llana, les ovelles que ella munyia, la llana que filava amb les seves mans incansables, que també feien la mantega, ajudaven a desenfornar el pa, bressaven l'antic lletet de fusta dels fills». (p. 60-61).

Tot registrat en el quadern d'Aram, escrit amb dolor per guardar-ne la memòria històrica.

Alguns elements recurrents actuen com a símbols: les roses, vinculades a la mare, Maryk, i al jardí perdut de Trebisonda. El mar que és a Atenes, a Rodes, a la petita illa de Syrmio, al port de Marsella i a Cadaqués, el mar que és la llibertat i també el record de la mar Negra on Aram aprengué a submergir-se. La vida que és el mar i Grècia, la vida nova amb els Konto, els pescadors d'esponges que esdevenen pescadors de corall, i que personifiquen l'amistat i la vida.

Hi ha però un tema a part, més colpidor, el de la terra porpra. El del mont Ararat. Els cants i els costums: tot vinculat a la poesia armènia, en especial la de

Daniel Varudjan (1884-1915), Vahè, el pare, dins la novel·la, víctima innocent del genocidi. Una veu que no pogué ofegar la mort i ressona en un magnífic cant d'esperança.

En aquest punt és just recordar que Maria Àngels Anglada estava treballant en la traducció d'aquest poeta armeni en col·laboració amb l'hel·lenista Maria Ohanesion. L'estiu de 1998, per l'agost, em va deixar llegir la part de l'obra que ja tenia enllestida, o sigui la traducció i una primera classificació per temes. Esperem que aviat puguem veure-la publicada. Portava –tal i com m'ha confirmat la seva germana Pilar– el títol tan emblemàtic de *La terra porpra*, la terra d'Armènia, de l'Aram, de Daniel Varudjan.

Un altre tema molt estimat era el d'Albània. Ja n'havia escrit alguna cosa, per exemple a *Paradís amb poetes*. Havíem parlat molt d'Ismaïl Kadaré i de l'èpica albanesa tan rica... De les llegendes que he vist comentades per Anglada en un dels seus darrers escrits, l'«Epíleg» a *Balades gregues*.

L'últim llibre que va escriure Maria Àngels Anglada, *Nit de 1911*, va aparèixer en edició pòstuma el mes d'octubre passat. En unes pàgines antològiques recupera alguns personatges i temes de la seva narrativa, i també algunes anècdotes i moments viscuts. Alguns són irònics i força crítics, com per exemple «El simposi». Altres són delicats records de temps passats, com el que tanca el llibre: «Lèukios es va adormir».

El relat central dona títol al volum. Escrit en homenatge al poeta alexandri Kostandinos P. Kavafis (1863-1933) recrea el poema «El déu abandona a Antoni», text que completa amb la traducció al català de «La fi d'Antoni», feta especialment per a aquesta edició pel professor Alexis Eudald Solà. A partir de la història de Marc Antoni i Cleòpatra, la font és Plutarc, seguim l'ombra del romà que, reviscuda pel poder de la poesia (Kavafis l'ha desvetllat), Anglada imagina passejant-se per la moderna Alexandria. Antoni recorda com ja havia estat despertat per un altre autor, Uiliam (i endevinem que es refereix a l'obra de Shakespeare). Aquella «nit de 1911», la de Maria Àngels Anglada, al mes d'abril i a Alexandria, amb temor pel poder que el convoca, Antoni, després de veure Kavafis i exclamar «És ell!», torna al regne de les ombres.

* * *

Maria Àngels Anglada estimava la seva terra, la seva llengua. La defensava, sense concessions.

I jo us demano, amics, una resposta:
Si canto aquest país que estimo amb ira
Per què no puc, no podem infantil·lo

C. H. (21)

Segons Carles Miralles: «Els versos i les proses de Maria Àngels Anglada són plens de l'exigència de la terra, en termes polítics, morals i ecològics, i de la llengua, llavors que ens era negada.»

Ho demostren expressions com «l'or noble i molt vell de la llengua» o bé la denúncia de «Fràgils muralles»:

... Tantes vegades
 Ens és negat, germans, dir cada cosa
 Amb el nom clar que una vella sang dicta!

C. H. (11)

I sempre, però sempre, també oberta als altres, solidària. Del seu vessant combatiu neix «Senyal de perill», d'A. (35):

Convidar les poetes és cosa perillosa
 [...]
 Tisores de mots tallen les hores de l'oblit
 Que encerclen una llengua, un bosc amenaçat.
 O els ulls espordits dels meus infants de Bòsnia.

Tota l'obra de Maria Àngels Anglada ens parla dels seus sentiments i també del seu compromís. Uns i altre ens ha deixat, com una preciosa herència, com un llegat inestimable, en les pàgines dels seus llibres.

Ara, però, sobretot, vull recordar, com a cloenda, el poema «A cada amic» (*C. H. 17*), poema que estimo especialment i en el qual Maria Àngels Anglada ens diu coses tan fondes com aquestes:

A cada amic, cisellador d'imatges
 I caçador de mots, voldria dir-li:
 –Fes-te llavis pel crit d'aquesta terra.
 [...]
 Car no hi ha sal per guardar les paraules
 Sinó els llavis dels fills i els vostres versos.